

Szakmai beszámoló A Somogyi-könyvtár egyedi, muzeális dokumentumainak restaurálása című pályázat megvalósításáról

Pályázati azonosító: 208111/19

A pályázati támogatás segítségével megvalósítottuk valamennyi, a pályázatban megjelölt dokumentum restaurálását, állagmegóvását.

- Missale Pragense ex anno 1492 – a restaurálás során a kódex bársonyborítású fatáblás kötésének tisztítása, hibáinak javítása, a könyvtest tisztítása, javítása és további állagmegóvási feladatok elvégzése történt.
- Szenci Molnár Albert: Lexikon Latino (1611) – az eddig tékában őrzött, ívekre szétcsúszott könyvtest és a kötéstáblák összeállítása, restaurálása történt.
- Árvízkönyv „Szeged javára” (1879) – a lapok tisztítását, javítását végeztük el.
- Dugonics András könyvtárából 12 kötet – a kötetek javítása, tisztítása, új, egységes kötéssel való ellátása történt a pályázat segítségével.

A restaurálási feladatokat képzett restaurátor, az állagmegóvási feladatokat az ő irányítása alapján a könyvtár munkatársai végezték el.

Az egyes dokumentumok restaurálása, állagmegóvása részletezve:

1. Beszámoló a Missale Pragense ex anno 1492 restaurálásáról

A kéziratos kódex címe: Missale Pragense ex anno 1492

Jelzet: Cod. 1

Tárgyleírás:

A kötet áttört veretekkel dúsan díszített, valódi duplabordás, bársonyborítású fatáblás kötés. A könyvtest kéziratos, pergamen hártýára, cseh-gót jellegű kurzív írással írott. Számos iniciálé vörös, kék és aranyozott színnel van kiemelve, valamint az egyes lapszélek növényi mintával díszítettek. A veretek tanúsága szerint láncos könyv, a lánc már hiányzik.

A kötetéről szóló dokumentumok elmondják, hogy az 1896-os millenniumi rendezvényeken az *Ezredéves országos kiállítás* történelmi főcsoportba tartozó könyvek Budapesten való bemutatásához a könyvtár birtokában lévő díszes, veretes könyvtáblába kerestek a táblának megfelelő méretű, és a rajta lévő vereteknek is megfelelő tartalmú Missalét. A több évig tartó keresés eredményeként beszerzett kódex és a könyvtábla egy szegedi könyvkötő mester, Bába Sándor műintézetében került egybekötésre. Valószínűleg ekkor került sor az eredetileg számozatlan lapok grafitceruzás beszámozására is.

A könyv kötésének leírása

- Kötetvastagság: gerincnél 76 mm
- Hosszmetszésnél 124 mm
- Táblahosszúság: 362 mm
- Táblaszélesség: 255 mm
- Táblavastagság: 11 mm
- Tábla anyaga: keményfa (valószínűleg bükk)
- Tábla borítása bordó bársonyszövet.
- Veretek, csatok anyaga: valószínűleg bronz

A könyvtest leírása

- Könyvtest vastagsága: gerincnél kb. 58 mm
- Hosszmetszésnél 75 mm
- Lapok száma: számozatlan 245 levél
- Lapok mérete: 335 mm x 250 mm
- Két különálló lap mérete: kb. 344 mm x 247 mm
- Lapok anyaga: pergamen (állati bőr)
- Előzék: valószínűleg fa tartalmú gépi papír
- Levélpárok, ívek: két ív négy, a többi öt levélpárból áll
- Fűzés: az ívek négy, egyzsinóros, két egymás mellé fektetett kenderzsinog bordára vannak felfűzve
- Oromszegők: kézi szövésű pamut szalag, szövetében zöld fonallal díszítve

A kötet állapotfelmérése

Kötéstábla állapota

A kötéstáblák fából készültek. Az elő- és háttáblája a közepétől az előmetszés irányában vetemedett (1–2. fotó). A bársonyborításon a táblák hosszanti középvonalaiban táblatörésre mutató nyom látható.

1. fotó

2. fotó

A táblákat és a gerincet borító bársonyszövet bolyhos felülete teljesen lekopott. A gerinc fejrésznél és lábrésznél körülbelül 2 cm magasságban elvált a könyvtest gerincétől. A borító bársonyanyaga és a gerinckasírozás a táblák közötti nyílásokban elkopott és elszakadt. A gerinc bordaközi kasírozásához a betáblázó csikként is használt ritka szövésű vászon a bordák közötti részekben szintén elszakadt a nyílásban. (3–4. fotó).

3. fotó

4. fotó

A kötet táblái veretekkel dúsán díszítettek, amelyek az előtáblán épen a helyükön maradtak, a háttáblán a fejrésznél a gerinccel párhuzamos veret és a sarokveret épen maradt, de a szögfejek letörése miatt lelazultak a tábláról. A felső zárócsat a zsanér mentén letörött, az alsó hasonló helyen megrepedt, és a hátsó talprészen törött is (5–6. fotó).

5. fotó

6. fotó

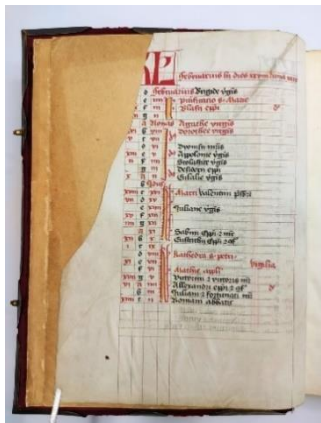
A könyvtest állapota

Az előzékek valószínűleg fatartalmú gépi papírlapok, a kódex kialakítását követő későbbi korban kerültek a kötetbe. A fény hatására kialakult elszíneződés jól látható az első táblaelőzők röplapján (7–8. fotó).

8. fotó

A könyvtest lapjai az első lap harmadrészeének hiánya kivételével jó állapotban vannak. A régi szakadások a pergamennél alkalmazható korhű módon javításra kerültek (9–10. fotó).

9. fotó

10. fotó

A könyvttest fűzése ép. Az oromszegők lábrésznél és fejrésznél megvannak (11–12. fotó).

11. fotó

12. fotó

A restaurálás menete

Jelzet: Cod. 1

A restaurálási terv a beszámoló 1. számú melléklete.

A restaurálási anyagok és módszerek leírása a beszámoló 2. számú melléklete.

A tervtől eltérően a munkamenet megváltozott. Az előzéklapok leválasztása után láthatóvá vált, hogy a bordazsinegek oly mértékben sérültek, ami a könyvttest újrafűzését igényli. Ezáltal lehetővé vált nemcsak a gerinc, hanem a kötéstáblák teljes újaborítása, miáltal a tervezett munkaidő is megnőtt.

A kötet szétbontása

A kötéstáblák száraztisztítását követően, hogy a veretek és csatok levehetővé váljanak, az előzékeket kellett leválasztani a táblákról. Az előzékek tisztítása és száraz leválasztása után láthatóvá vált, hogy a táblákba vésett hornyokba bő enyvezéssel beragasztott bordazsinegek közül fejnél és lábánál is van egy-egy keresztmetszetében mélyen betörött, berepedt zsinórpár, ami összevarrással nem javítható. Ezt látva, szükségszerűvé vált, hogy az előzetesen tervezett részleges, csak a gerincre és a veretekre koncentráló terv nem tartható a fűzés feltárt sérülései miatt (13–15. fotó).

13. fotó

14. fotó

15. fotó

A veretek eltávolításakor a leemelt díszítőelemek a táblákon elfoglalt helyük szerint lettek tárolva a visszahelyezésükig (16. fotó). A kopott, több helyen szakadt borító bársony lefejtését követően, a kiragasztott bordazsinegekkel még rögzített fatáblák szikével, csiszoló papírral gondosan le lettek tisztítva a régi, vastag ragasztó, és kasírozóvaszon maradványoktól (17– 18. fotó). A szétbontás közben váltak láthatóvá a kötetet a könyvtáblába kötő mester apró trükkjei, amivel a könyvtest és a könyvtábla összeillesztését megoldotta. Azért, hogy a könyvtest méretének megfelelő táblaperemeket tudjon kialakítani, a fatáblákat belső oldalukon szürkelemezből vágott csíkokkal kitoldotta a szükséges nyílás és perem/kantni miatt (19. fotó). A tisztítás után a kiragasztott bordazsinegek ragasztóanyaga is feloldásra került, a táblákat le lehetett emelni, és a még meglévő ragasztómaradványokat is eltávolítani (20–21. fotó).

16. fotó

17. fotó

18. fotó

19. fotó

20. fotó

21. fotó

A könyvtest szétbontása, tisztítása. A táblák leválasztása után egyértelmű lett, hogy az eredeti bordazsinegeket a nyílásban levő törésük és kopottságuk miatt, a gerinc deformitásának kijavítása érdekében, nem lehet a táblák visszarögzítésére használni. Emiatt a restaurálási tervtől eltérően a könyvtest teljes szétbontásra került. A könyvtest szétbontása előtt a könyv metszése puhaszórú ecsettel portalánítva lett. A kötet gerincéről az enyvréteg keményítővel került fellazításra, majd a fellazulás ütemében rétegenként lett eltávolítva. A megfelelő eredmény eléréséig, az enyvréteg vastagsága miatt, ezt a folyamatot többször kellett megismételni (22–23. fotó). A könyvtest felfűzött ívein, a bordák mellett az átölelő fűzőcérnák szálait átmetszve a bordákat le lehetett emelni a gerincről. Ily módon az ívek különválaszthatók

és a fűzőcérna maradványok eltávolítása után az ívek levélpárokra bonthatók lettek. A szétbontás és száraztisztítás után jól láthatóvá vált egy korábbi kötésnél alkalmazott fűzés nyoma is. (24. fotó).

22. fotó

23. fotó

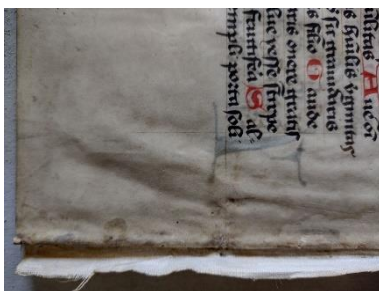
24. fotó

Az ívfüzetek száraztisztítása, a lapok javítása

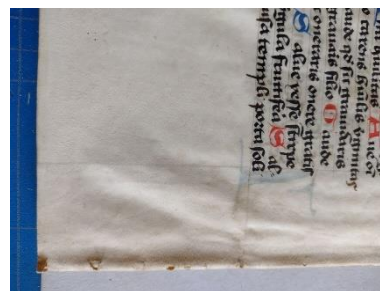
A szétbontott ívek lapjairól a lazán kötött szennyeződések dús, puhaszórú ecsettel lettek letisztítva (25–27. fotó). Az ívhajtásokban és a gyakrabban használt íveknél, jellemzően, az erősebben kötődő szennyeződések eltávolítása radirozással történt. A levélpárok hajtása éleiben a „fítzpontok” megerősítése merített papírral, ragasztásuk metil-cellulózzal történt. Az ívfüzetek, a lapok sorrendjének ellenőrzésével, az új gépi merített előzékek hozzáadásával elő lettek készítve az összefűzéshez.

25. fotó

26. fotó

27. fotó

A könyvtest és a kötéstáblák összeállítása

A fűzés elkészítése. A fűzőállványra ki lett feszítve a könyvtest új, négy dupla zsinórból álló bordáit alkotó, az előző kötés bordatávolságának és vastagságának megfelelő kenderzsinog. Az előkészített lapok, ívek sorrendje, a fűzés előtt újból ellenőrizve lett. A régi öltésnyomok helyét követve lettek újrafűzve könyvtestté az ívek, a régihez megközelítő vastagságú új kenderfonallal, szorosan átölelve a bordazsinegeket (28. fotó). Az újrafűzés lehetőséget adott arra is, hogy a gerinc vastagságát némileg megnövelve a deformálódott fatáblák miatti nagymértékű nyílás az előmetszésnél csökkenjen. A fűzőállványról leemelt, felfűzött ívek éleinek vékony enyvezése, majd száradása után lett meggömbölyítve a könyv gerince. A bontáskor leemelt, sérült, az újrafűzött gerinc megnövelt méretéhez képest rövid oromszegők helyére az eredetihez hasonló mintázatú és színű új vászonszalagra varrt oromszegők készültek (29–30. fotó). A borda közötti részek az első és utolsó ív között fűzőszöveggel, száradás után merített papírral, majd újabb száradási idő után vászon betáblázó csíkokkal lettek kasírozva.

28. fotó

29. fotó

30. fotó

Betáblázás. Az előzék és a bársonyborítás lefejtése után látható lett, hogy a táblákat két rétegből állították össze. A külső, bársonyborítás felőli réteg hosszirányban megrepedt (18. fotó). A belső három részből összeállított falemezzréteggel javították és alakították ki a táblákat (21. fotó). A rétegek eltérő deformitását az anyagvastagság megőrzésével nem lehet kijavítani, csupán felületi csiszolással kismértékben korrigálni a több irányba hajló táblaszéleket (31. fotó). Az előkészített, letisztított táblák vissza lettek fűzve a bordazsinórokkal a könyvtestre. A fatáblák peremeinek pontos beállítását követően a kibolyhozott bordazsinórok rögzítése enyvezéssel történt. A táblák végső rögzítése a könyvtesthez a betáblázócsíkok kiragasztásával fejeződött be (32–33 fotó).

31. fotó

32. fotó

33. fotó

A kötésbársony felhelyezése. A kötéstábla borításához új „Francia tükörbársony” szövet lett felkasírozva a kötetre, ügyelve a bordák és a kenderzsinórral megerősített oromeresz kidolgozására (34–35. fotó).

34. fotó

35. fotó

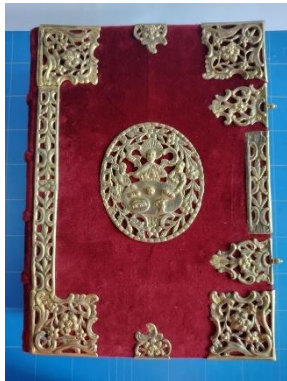

36. fotó

A bársonyborítás száradása után a régi ragasztási nyomoktól megtisztított, táblához igazított veretek lettek az eredeti szöghelyek szerint, új rézszegekkel visszailllesztve (36–39. fotó). Ezt követően a belső kötéstáblára az előzések alá savmentes béléskartonok beragasztása után, a vakvásznon nyílásos előzések kiragasztásával zárult a munkafolyamatok sora (40. fotó).

A törött csatokat csak ötvös szakember tudná megfelelő minőségben kijavítani. Amennyiben a későbbiekben kijavításuk megtörténik, felhelyezésüknek kötéstechnikai kifogása, ellenjavallata nincs. Azonban a táblák vetemedésével kialakult nagy nyílástávolság miatt záródásuk nem lehetséges, ezért nem ajánlott a visszahelyezésük, mert a nem záródó, lebegő csatok sérülése

ismét megtörténhet. A sérült csatok a restaurált kötethez készült tárolódoboz fiókjába lettek elhelyezve (41–42 fotó).

37. fotó

38. fotó

39. fotó

40. fotó

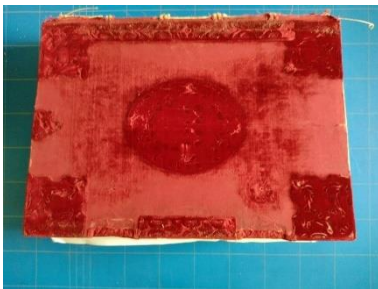

41. fotó

42. fotó

A restaurálás során, és a kész kötetről készült képek

A hátsó tábla tisztításának folyamatai

A kötet tábláinak nyílása restaurálás előtt és utána

Javaslatok a könyv további kezeléséhez

A könyv bemutatása, kiállítása, kutatása alkalmával könyvbölcsőbe, könyvékbe való helyezését tartom szükségesnek.

A kötet a restaurálás után védődobozban, a könyvtár „Somogyi Károly Emlékkönyvtárába” kerül vissza.

Az ajánlott tárolási paraméterek

A papír tárolásához ideális körülmények: 20 °C (határértékek: 15–20 °C)

RH: 50 % (határértékek: 40–50 %), kiállításhoz maximum 50 lux fényerősség (határértékek: 50–100 lux).

A bőr tárolásához optimális körülmények: 20 °C (megengedett határértékek: 15–25 °C), RH 50 % (határértékek: 45–55 %), kiállításhoz maximum: 50 lux fényerősség (határérték: 50– 150 lux)

Kiállításra, szállításra, tárolásra is a fenti körülmények az irányadóak. Az állandó hőmérséklet és relatív légnedvesség megtartására kell törekedni, mert a hirtelen változások a tárgy nagymértékű károsodását idézhetik elő.

Ha a kiállítási helyiségben nem biztosítottak az előbbi feltételek, akkor a tárgy közvetlen közelében, a tárgy tárlójában kell kialakítani.

Szállításakor a kötethez készített doboz alkalmas a kötet védelmére, viszont a doboz külső védelmét kell sérülés ellen biztosítani.

Szeged, 2022. október 05.

Vóna Györgyné
Könyv, papír, bőr restaurátorművész

2. Beszámoló a Szenci Molnár Albert Lexikon restaurálásáról

Nyomtatvány címe: *Szenci Molnár Albert: Lexikon Latino-Graeco-Hungaricum Hanoviae: 1611*
Jelzet: B14245.

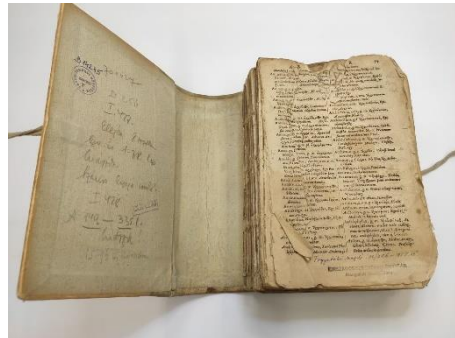
Tárgyleírás:

A nyomtatvány tékában őrzött, kötéstábla nélküli, ívekre szétesett könyvtest. A téka belső oldalán feliratok tartalmazzák a kötet leltárba vételére és az állapotára vonatkozó adatokat. A 79. oldalon (az első viszonylag ép lap) az OSZK általi átadásra vonatkozó Fogytéki napló száma látható.

/A beszámoló 1. sz. melléklete/

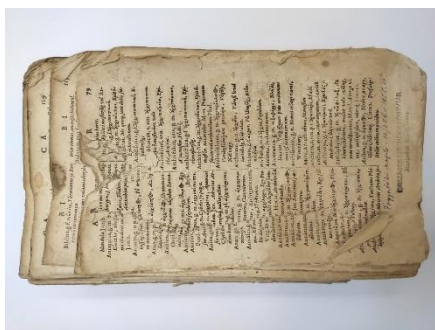
A könyvtest leírása

- Könyvtest vastagsága: kb. 58 mm
- Lapok számozása a 79. oldaltól indul, és 915. oldalig tart.
- Lapok mérete: 185 mm x 119 mm
- Lapok anyaga: kézi merített rongypapír
- Előzők: hiányzik
- Levélpárok, ívek: egy ív négy levélpárból áll
- Fűzés: az ívek három, valószínűleg kenderzsineg bordára voltak felfűzve
- Metszés: a szemmel érzékelhető nyomok szerint valószínű, hogy a könyvtestet körbe egyszínű metszés díszítette

A töredékkönyvtest állapotfelmérése

A lapok erősen sérültek, hiányosak, az elhasználtság mértékét tekintve valószínű, hogy ez a kötet mindennapi használatban volt. Különböző mértékben és helyeken vízfoltokkal és ismeretlen barna színű foltokkal szennyezettek. A könyvtest valamennyi lapján a lapélek szakadozottak, a sarkoknál és egyéb helyeken is gyűrődések, felpödrődések, „szamárfülek” vannak. (1–4. fotó).

1. fotó

2. fotó

3. fotó

4. fotó

Az ívek külső levélpárjai kopottak, a hajtásnál meggyengültek, a régi varrási tűnyomok több helyen továbbszakadtak. Az ívhajtásokban megtalálhatók az eredeti fűzőcérna maradványai (5. fotó). A könyvtest metszése kopott, erősen szennyezett (6. fotó).

5. fotó

6. fotó

A restaurálás menete.

Jelzet: B14245

A restaurálási terv a beszámoló 2. sz. melléklete.

A restaurálás anyagok és módszerek leírása a beszámoló 3. sz. melléklete.

Az eddig tékában tárolt kötéstábla nélküli, a 79. oldallal kezdődő könyvtesttel kapcsolatban, hiányossága ellenére a könyvtár részéről az az igény, hogy bemutatható, kutatható könyvállapotban kerüljön vissza az állományba. Ezért a restaurált könyvtestnek új, egészbor borítású kötéstábla lesz készítve, alapul véve az OSZK birtokában levő két azonos nyomtatású lexikon kötéstípusát.

A tárgy restaurálását a megbízási szerződés szerint a Somogyi-könyvtár műhelyében végeztem el, ahol a szükséges anyagok, eszközök és berendezések biztosítva voltak a munkafolyamatok elvégzéséhez.

A kötet állapota a korábbi felmérés óta nem változott. A könyvtest teljes restaurálást igényel, amelynek a tervezett szerinti lépései a következők.

A könyvtest tisztítása

Az ívekre szétesett könyvtest metszése puhaszórú ecsettel portalanítva lett. A lapok **száraztisztítása** előtt, a felgyűrődött, számarfüles levélpárokon kellett a bepördüléseket, gyűrődéseket kisimítani, hogy a por és az egyéb szennyeződések (fűzőcérna darabok, növényi- és rovarmaradványok) eltávolíthatók legyenek (7–9. fotó). A vízfoltok eltávolítása és az éles gyűrődések kisimítása miatt szükséges a nedves kezelés. Ezért annak érdekében, hogy korábban

a lapokon megtapadt anyagmaradvány ne mosódjon a lapok rostjai közé, a szövegtükör kivételével valamennyi lapszél (margók) alapos tisztítása radírozással történt.

7. fotó

8. fotó

9. fotó

A **nedvestisztítás** során a rendelkezésre álló megfelelő méretű fotótálban, egy időben ideálisan hét ív lapjait lehetett a szükséges mennyiségű vízben, laponként, puha, műanyag szitalapok között áztatni. Az egységes eredmény érdekében a tisztítás során a többi lapcsomagok ugyanannyi ideig, egységesen kimért és azonos hőmérsékletű vízben voltak kezelve (10. fotó). A megfelelő tisztaság eléréséhez nem kellett mosószeres kezelést alkalmazni. Az első „mosás” után a kétszeri tisztavizes, majd a negyedik vízben oldott metilcellulózzal (CMC) a lapok utátenyvezése is megtörtént (11. fotó). A vízből az egy kötegben kiemelt, kicsorgatott lapok – a közöttük levő szitalapok segítségével, egyenként szívópapírokra helyezve, majd az összes kirakott lap – száraz közeli állapotukig szikkasztva lettek. A szikkasztást követően a lapok egyenként, szívópapírok közé helyezve, deszkák között, többszöri szívópapír cserével lettek kiszáritva, hogy a papír textúrája megmaradjon. A kiszáritott, kisimult lapok oldalszám szerint ívekbe rendezve lettek előkészítve a javításhoz (12. fotó).

10. fotó

11. fotó

12. fotó

A lapok javítása, kiegészítése, új előzők készítése

A lapok eltérő sérüléseinek helyreállítása kézi javítással történt. A hiányok kiegészítése a hiányzó darab alakjára formázva, megközelítő vastagságú, és közelítően eltérő színűre festett kézi merített japán papírral, ellenoldalon japán fátyolpapír kasírozással készült. A szakadások javítása is fátyolpapírral történt. Az ívhajlatok meggyengült részei, vagy a különvált, szétszakadt levélpárok merített papírscsíkkal, élben méretre igazítva lettek összeragasztva (13–14. fotó). A javítópapírok és egyéb szakadások ragasztásához metilcellulóz (Glutofix) lett alkalmazva. A kijavított lapok az eredeti íveknek megfelelően lettek összehajtva, a lapszámokat ellenőrizve, sorba szedve (15. fotó).

13. fotó

14. fotó

15. fotó.

A töredék könyvtestre merített papírból új, vászonnyílásos előzékek készültek. A könyvtest kijavított ívekbe rendezett lapok élein nagy foltokban jelentkezett a színezett, eredeti festett metszéstől eltérő javítások csoportja. A javított lapszélek, az eredetihez megközelítően hasonló színnel, egységes hatásúra lettek festve. Az ellenőrzött ívfüzetek, lapok sorrendje az előzékek hozzáadásával elő lettek készítve, présbe helyezve az összefűzéshez.

A könyvtest és a kötéstáblák összeállítása

A fűzés elkészítése. A fűzőállványra ki lett feszítve a könyvtest bordáit alkotó három, az eredeti fűzésnyomok távolságának és vastagságának megfelelő kenderzsineg. A présből kivett lapok, ívek sorrendje a fűzés előtt újból ellenőrizve lett. A régi öltésnyomok helyét követve lettek újrafűzve könyvtestté az ívek, a régihez megközelítő vastagságú új lencérnával, szorosan átölelve a bordazsinegeket (16. fotó). A fűzőállványról leemelt felfűzött ívélek vékonyan le lettek enyvezve, majd száradás után meggömbölyítve a könyv gerince. Ezután a könyvtest deszkák közé lett helyezve úgy, hogy az első és utolsó ív élétől a deszkák annyival beljebb legyenek, mint a táblák vastagsága, ezzel megadva a könyvtáblák nyílástávolságát. Klotzprésbe téve a könyvtest ereszre (falcura) lett verve. A művelet során összetöredezett enyvréteget el kellett távolítani, utána újra lett enyvezve a bordák közötti gerincrészt. Száradás után lettek megvarrva az új oromszegők (17. fotó). A borda közötti részek merített papírcsíkkal való kasírozása következett.

Betáblázás. Az új, szürkelemezből készített kötéstáblák belső szélei kb. 40 mm széles csíkban meg lettek kenve enyvvel, és a könyvtest betáblázó csíkjaira lettek felfektetve úgy, hogy a táblák élei az ereszekhez illeszkedjenek. Ellenőrizve a peremeket (kantnikat), deszkák közé téve, présbe helyezve lettek rögzítve a táblák a könyvtesthez (18. fotó).

16. fotó

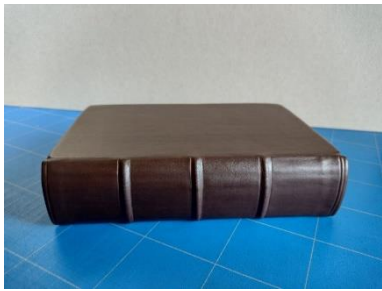

17. fotó.

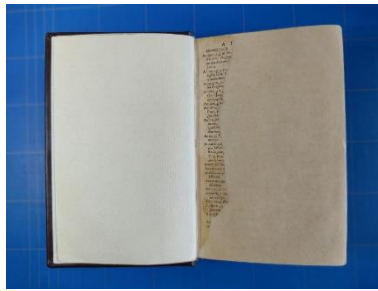

18. fotó.

A kötésbőr felhelyezése. A kötéstábla borításához új, vegyes cserzésű borjúbőr méretre szabása, színre festése, és a bőrszélek vékonyítása (serfelése) után, keményítő ragasztóval lett felhúzva a kötetre, ügyelve a bordák kidolgozottságára is (19. fotó).

19. fotó

20. fotó

21. fotó

Ezután az előzékek alá savmentes béléskarton beragasztása, majd az előzékek kiragasztása következett (20. fotó). Végül a kötésbőr felületének bőrpasztával való átítatásával biztosítva lett a bőrnek a külső káros hatások elleni védelme (21. fotó).

Javaslatok a könyv további kezeléséhez

A könyv bemutatása, kiállítása, kutatása alkalmával könyvbölcsőbe, könyvékbe való elhelyezését tartom szükségesnek.

A kötet a restaurálás után védőtokban, a könyvtár „Somogyi Károly Emlékkönyvtárába” kerül vissza.

Az ajánlott tárolási paraméterek

A papír tárolásához ideális körülmények: 20°C (határértékek: 15–20°C)

RH: 50% (határértékek: 40–50 %), kiállításhoz maximum 50 lux fényerősség (határértékek: 50–100 lux).

A bőr tárolásához optimális körülmények: 20°C (megengedett határértékek: 15–25°C), RH 50 % (határértékek: 45–55 %), kiállításhoz maximum: 50 lux fényerősség (határérték: 50–150 lux)

Kiállításra, szállításra, tárolásra is a fenti körülmények az irányadóak. Az állandó hőmérséklet és relatív légnedvesség megtartására kell törekedni, mert a hirtelen változások a tárgy nagymértékű károsodását idézhetik elő.

Ha a kiállítási helyiségben nem biztosítottak az előbbi feltételek, akkor a tárgy közvetlen közelében, a tárgy tárlójában kell kialakítani.

Szállításhoz szürkelemezéből készített doboz vagy téka javasolt, melynek belső felületét savmentes papírral vagy kartonnal kell bélelni, kasírozni – és mint a kiállítási tárlóknál már leírtam – a tárlóter belső klimatizációját biztosítani.

Szeged, 2022. július 17.

Vóna Györgyné
Könyv, papír, bőr restaurátorművész

3. Beszámoló az *Árvízkönyv „Szeged javára” Kéziratainak állományvédelmi munkájáról*

Dokumentum címe: Árvízkönyv „Szeged javára” Kéziratai

Jelzet: H.e. 732

A dokumentum 33 egységből áll, amikben összesen 1088 oldalnyi kézirat található.

Árvízkönyv „Szeged javára” Kéziratai a továbbiakban **Árvízmappa**. Az **Árvízkönyv** a könyv formátumú kötet, mely már nyomtatott formában tartalmazza az Árvízmappában található kéziratok szövegét. (Árvízkönyv Szeged javára – Kiadta a Kisfaludy-társaság, írták a társaság tagjai, szerkesztette Szász Károly, Budapest Franklin-Társulat, 1880)

Az állományvédelmi munka menete

A Gyűjteményi- és Helyismereti osztály és a Megbízó részéről az az elvárás fogalmazódott meg a kéziratokkal kapcsolatban, hogy azok bemutatható, kutatható állapotba kerüljenek vissza az állományba. Az egységek kapjanak új, savmentes mappákat, illetve az Árvízmappa és az Árvízkönyv kapjon egy olyan tárolót, melyben együtt tudják őket elhelyezni, tárolni és bemutatni.

- **Szárastisztítás** – a kéziratok a puhaszűrű ecsetes portalanítás után át lettek radirozva. A radirozás után a dokumentumok mikroszálás törlőkendővel is át lettek törölve, hogy a szárastisztítás még hatékonyabb legyen.
- **Nedvestisztítás** – kéziratokról van szó, melyek különböző típusú tintával lettek írva. A dokumentumok állapota nem igényelte a nedvestisztítást, ezért az a döntés született, hogy nem esnek át ezen a munkafolyamaton. A számárfülek és gyűrődések szárastisztítás utáni kisimításához használtunk alig nedves viszkóz szivacsot.
- **Szakadások javítása** – a kéziratokon található szakadások – papírminőségtől függően – különböző színű és vastagságú fátyol- illetve merített papírral lettek javítva. Ezek ragasztásához Glutofix ragasztót használtunk.
- **Hiányok pótlása** – a kéziratokon található hiányok – papírminőségtől függően – különböző színű és vastagságú papírokkal lettek pótolva. Ezek ragasztásához Glutofix ragasztót használtunk.
- **Savmentes mappák** – az egységeknek új, savmentes mappák lettek készítve, melyeket grafitceruzával megszámoztunk az egységek könnyebb kereshetősége érdekében.
- **Tárolódoboz** – a tárolódoboz álló helyzetű, és két részből áll. Azért tartottuk fontosnak, hogy a kéziratok álló helyzetben legyenek tárolva, hogy könnyebben és állományvédelmi szempontból biztonságosabban lehessen az egységeket mozgatni. Az egyik részben a savmentes egységekben lévő kéziratok találhatóak, a másik részben pedig az Árvízkönyv. A tárolódoboz szürkelemezből lett készítve, melynek ragasztott illesztései vászonnal lettek megerősítve, maga a doboz pedig keményítő technikával festett papírral lett beborítva. A doboz belső része egyszínű borítást kapott. A tárolódoboz elején lett elhelyezve az az eredeti címke, ami a régi tárolómappa gerincére volt ragasztva. A szürkelemek összeillesztéséhez Planatolt, a borítóanyagok

ragasztásához vegyes ragasztót használtunk. Az eredeti címke keményítővel lett az új tárolódobozra ragasztva.

- **Egyéb** – a régi mappa fedőtábláinak belső felébe ragasztott számozott listák le lettek emelve és savtalanítva lettek. A két listának készült egy savmentes mappa és mint különálló egység kapott helyet a kéziratok között.
Az eredeti mappában volt egy, az Árvízkönyvben (a tartalomjegyzék után) található metszetről készült másolat, mely paszpartuzás után szintén visszakerült az egységek mellé a tárolódobozba.

Javaslatok az Árvízmappa további tárolásához

A kéziratok bemutatás, kiállítás, illetve kutatás után legyenek visszahelyezve a savmentes mappákba és az álló kialakítású tárolódobozba. A savmentes mappák fülei a dokumentumok ki- és behelyezése közben minden alkalommal legyenek kinyitva, hogy a kéziratok szélei biztosan ne sérüljenek. A tárolódoboz helye a dokumentumokkal együtt a könyvtár Emlékkönyvtárában lévő zárt pánccs szekrényben van.

A papír tárolásához ideális körülmények: 20 °C (határértékek: 15–20 °C)

RH: 50 % (határértékek: 40–50 %)

Fényerősség: 50 lux (határértékek: 50–100 lux)

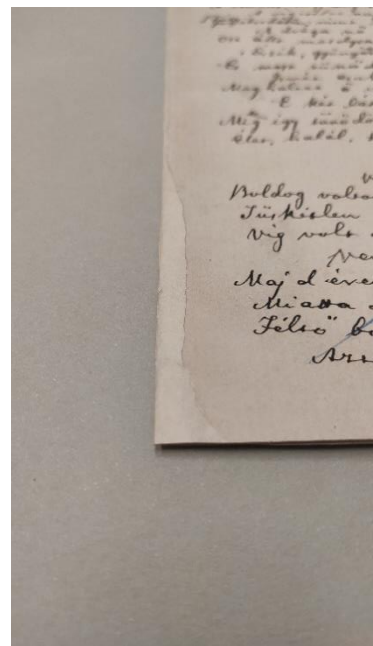
Kiállításra, szállításra és tárolásra is a fenti körülmények az irányadóak. Az állandó hőmérséklet és relatív légnedvesség megtartására kell törekedni, mert a hirtelen változások a tárgy nagymértékű károsodását idézhetik elő.

Fotódokumentáció az elvégzett munkáról

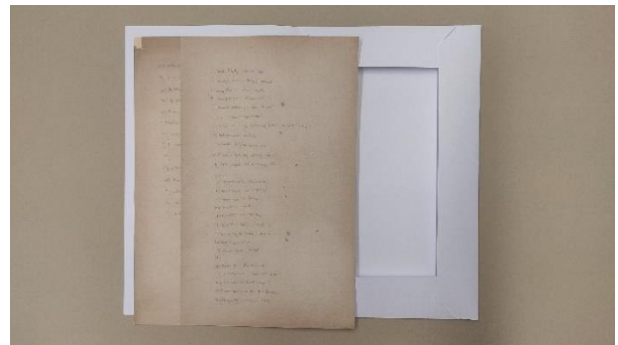
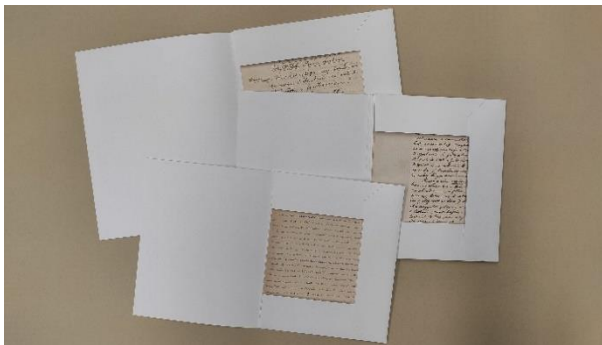
Száraztisztítás

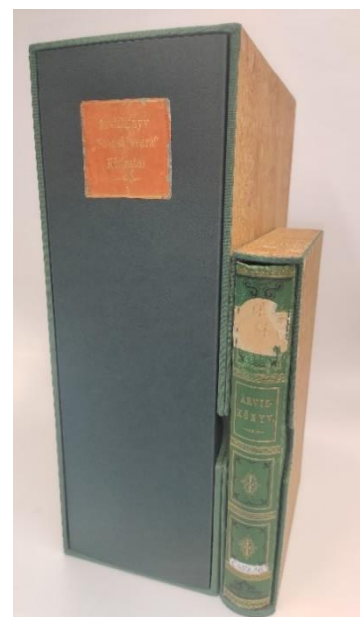
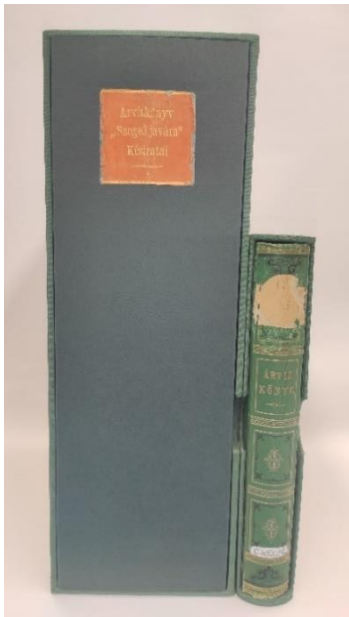
Néhány javítás

Savmentes tárolómappák

Tárolódoboz

Szeged, 2022. szeptember 21.

4. Beszámoló a *Dugonics* kötetek állományvédelmi munkájáról

Dokumentumok címe jelzetekkel (12 kötet):

H.e. 2599 - A' gyapjas vitézek., Első könyv – 1794

H.e. 2599 - A' gyapjas vitézek., Második könyv – 1794

A 7870 – Jeles történetek, mellyeket a' magyar...Első könyv – 1794

H.e. 35 – Jeles történetek, mellyeket a' magyar...Második könyv – 1794

H.e. 7510 – Jólánka, Etelkának leánya., Első könyv – 1803

H.e. 7510 – Jólánka, Etelkának leánya., Második könyv – 1804

B 9097 – Etelka., Első könyv – 1805

H.e. 6684 – Etelka., Második könyv – 1805

B 18336 – Etelka., Első könyv – 1805

B 18337 – Etelka., Második könyv – 1805

H.e. 36 – Szittyiai történetek., Első könyv – 1806

H.e. 36 – Szittyiai történetek., Második könyv – 1808

Az állományvédelmi munka menete

A Gyűjteményi-és Helyismereti osztály és a Megbízó részéről az az elvárás fogalmazódott meg a kötetekkel kapcsolatban, hogy azok bemutatható, kutatható állapotba kerüljenek vissza az állományba. A kötetek kapjanak páronként (első és második könyv) egységes borítást.

- **Száraztisztítás** – a kötetek puhaszórú ecsetes portalanításon estek át. Az előzékekről és az elkoszolódott címoldalokról a szennyeződés mértéke radiózással lett csökkentve. A kötetek mikroszálas törőlkendővel is át lettek törölve, hogy a száraztisztítás még hatékonyabb legyen. A könyvtetek metszései is átettek a száraztisztítás munkafolyamatán.
- **Nedvestisztítás** – a leemelt előzések csapvizes tisztításon estek át. A szárárfülek és gyűrődések száraztisztítás utáni kisimítéséhez használtunk alig nedves viszkóz szivacsot.
- **Kötéstáblák, előzések** – mivel a kötetek többségénél a kötéstáblák élei és sarkai kopottak voltak, illetve a papírlamezek rétegződtek, porladtak és felületük erősen deformálódott volt, ezért a 12 kötetből 11 köteten le lettek cserélve a táblalemezek. A félbőr borítású könyvnek maradt meg az eredeti kötéstáblája. Mivel a táblalemezeket le kellett cserélni, ezért azok leemeléséhez a kötetekről le kellett bontani az előzéseket. Az előzéseket szárazon nem lehetett lebontani, ezért azokat nedvesítettük, így a ragasztóanyag fellazult és elengedte az előzékpapírokat a táblalemezekről. Az előzéseket csapvízben kiáztattuk. A félbőr borítású kötetnek cseréltük le a korábban fatartalmú, elsavasodott előzékeit merített papírra. A B9097-es jelzetű kötet hátulsó előzéke is teljesen le lett cserélve, illetve az elülső előzék kiragasztott része, tehát, így elől az előzék röplapja az eredeti maradt – ezt lehetett megmenteni. Az eredeti előzéseken lévő szakadásokat megfelelő színű és minőségű fátyolpapírral javítottuk, illetve a hiányokat megfelelő színű és minőségű merített papírral pótoltuk. Az előzések többsége áthajtva csatlakozott az első és utolsó ívekhez.

- **Bindek, betáblázócsíkok** – a táblák lebontása végett az előzékek nedves leemelésével a kiragasztott bindeket (többségében kötetenként 2-2 db) és betáblázócsíkokat is le kellett bontanunk a táblákról. A megrongálódott és rossz állapotban lévő bindeket később (kenderzsineggel) póoltuk, kiegészítettük, és így jártunk el a betáblázócsíkokkal is. A H.e. 35/Második könyv, H.e. 36/Első könyv, H.e. 7510/Második könyv és a B 9097/Első könyv betáblázócsíkjául nyomtatott szöveges papírt használtak, illetve a B18337/Második könyvének betáblázócsíkján tintával írt kézírásos bejegyzés található. Ezeket a betáblázócsíkokat, illetve töredékeket megőriztük és átadtuk a Gyűjteményi- és Helyismereti osztálynak.
- **A könyvtest gerince** – miután a könyvtestet elkülönítettük a kötéstábláktól, letisztítottuk a kötetek gerincét. A régi csontenyv ragasztót búzakeményítő segítségével lazítottuk fel, majd kis idő elteltével, a felázás után eltávolítottuk a régi ragasztóanyagot.
- **Első és utolsó ívek** – a gerincek letisztítása után leemeltük a könyvtestről az első és az utolsó íveket. Az ívek levélpárjait, ha szükséges volt, akkor megfelelő színű és minőségű fátýol- illetve merített papírral javítottuk és póoltuk. A javítások ragasztásához Glutofixet használtunk. A kijavított íveket megfelelő színű és minőségű fűzőcérnával visszafűztük a könyvtestre a kijavított és áthajtott előzésekkel együtt. A kötetek lapjain található esetleges szakadásokat és hiányokat megfelelő színű és minőségű fátýol- illetve merített papírral javítottuk és póoltuk. A B18336/Első könyvben a hosszmetzés felől található égési sérüléseket a páros oldalak felől fátýol papírral alátámasztottuk, a páratlan oldalak felől pedig kitöltöttük a hiányokat.
- **Könyvtest** – a kötetek gerincét csontenyv ragasztóval leragasztottuk, ha szükséges volt, akkor a gerincet utángömbölyítettük. Minden kötet ragasztott oromszegőt kapott (korábban 11 kötetben nem volt), kivéve a félbőr kötetet – annak az eredeti oromszegője lett visszahelyezve. A gerinceket nátronpapírral megkasíroztuk. Minden kötet új gerinclemezt kapott, mely triplex lemezből lett elkészítve. Miután a gerinclemezek is fel lettek helyezve a könyvtestre, a köteteket betábláztuk. A félbőr kötésű könyvnél az eredeti táblák kerültek vissza a kötetre, a többi kötet új kötéstáblákat kapott. A félbőr kötésű könyvnél a gerincről és a táblák sarkairól leemelt és megtisztított bőrt merített papírral alátámasztottuk, így kapott egy plusz tartást a bőr. Az eredeti gerinc- és sarokbőröket visszahelyeztük az eredeti táblákra búzakeményítő segítségével. A H.e. 7510/Második könyvben ismeretlen eredetű foltok voltak a könyvtest lapjain, melyeket fertőtlenítő folyadék (összetevők: etanol 96%, thymol, sterogenol) segítségével fertőtlenítettünk.
- **Borítópapír** – a kötetek páronként (első és második könyv) egyforma színű és mintájú keményítős technikával készített papírborítást kaptak. A borítópapírokat és az előzékeket is búzakeményítő segítségével ragasztottuk.
- **Címkék** – az eredeti címkéket (amelyik kötetben volt) visszahelyeztük a kötetek gerincére.
- **Egyéb** – a H.e. 35/Második könyv, H.e. 36/Első könyv, H.e. 7510/Második könyv és a B 9097/Első könyv betáblázócsíkjául nyomtatott szöveges papírt használtak, illetve a B18337/Második könyvének betáblázócsíkján tintával írt kézírásos bejegyzés található.

Ezeket a betáblázócsíkokat, illetve töredékeket megőriztük és átadtuk a Gyűjteményi- és Helyismereti osztálynak egy savmentes mappában.

Javaslatok a kötetek további tárolásához

A Dugonics kötetek helye a könyvtár Emlékkönyvtárában van.

A papír tárolásához ideális körülmények: 20 °C (határértékek: 15–20 °C)

RH: 50 % (határértékek: 40–50 %)

Fényerősség: 50 lux (határértékek: 50–100 lux)

A bőr tárolásához ideális: 20 °C (megengedett határértékek: 15–25 °C)

RH: 50 % (határértékek: 45–55 %)

Fényerősség: 50 lux (határértékek: 50–150 lux)

Kiállításra, szállításra és tárolásra is a fenti körülmények az irányadóak. Az állandó hőmérséklet és relatív légnedvesség megtartására kell törekedni, mert a hirtelen változások a tárgy nagymértékű károsodását idézhetik elő.

Fotódokumentáció az elvégzett munkáról

Az elkészült kötetek

A bőrkötés

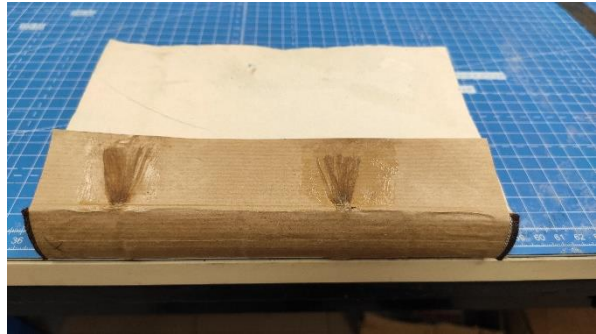

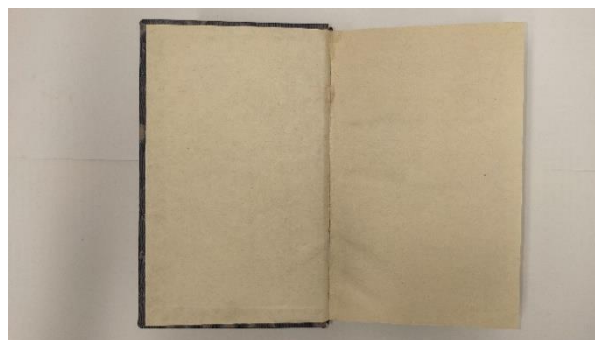
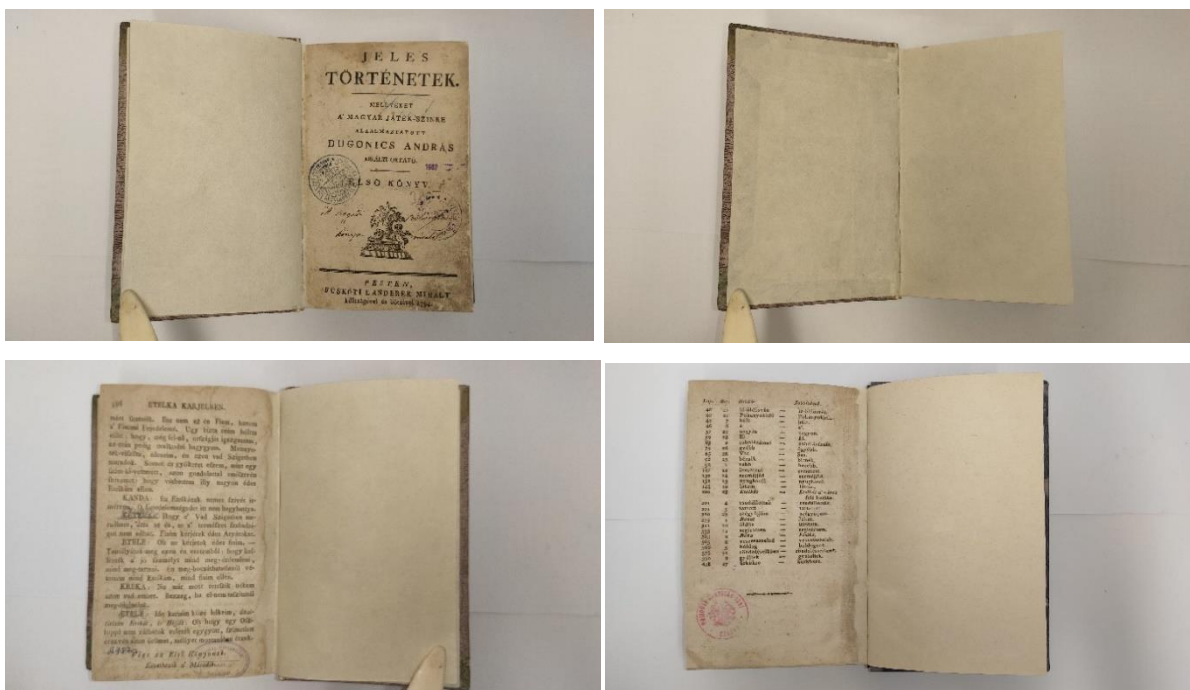
A eredeti betáblázócsíkok mentése

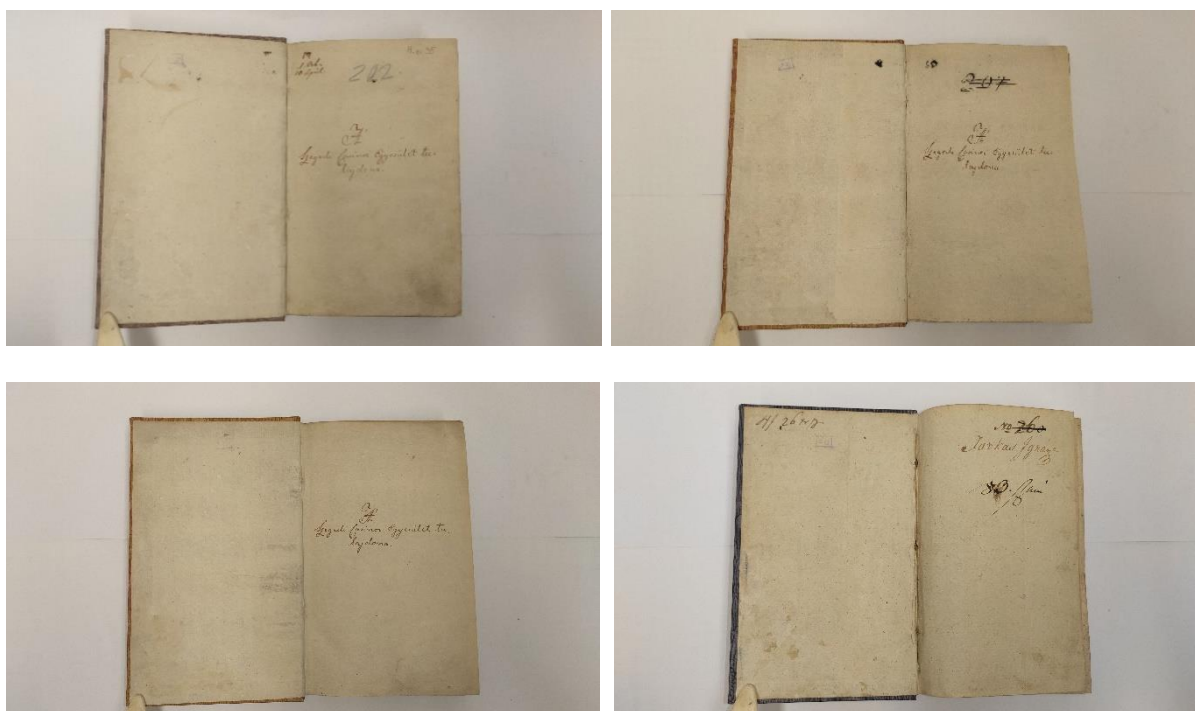
Néhány kép munka közben

A kipótolt és az új előzékek

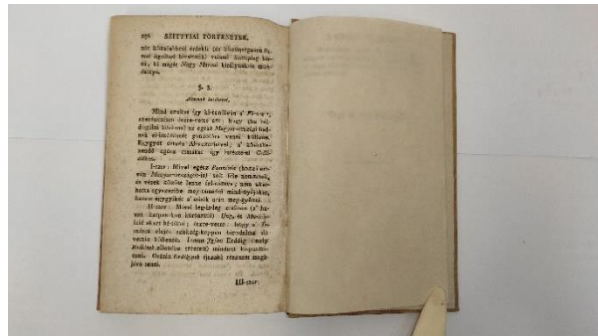
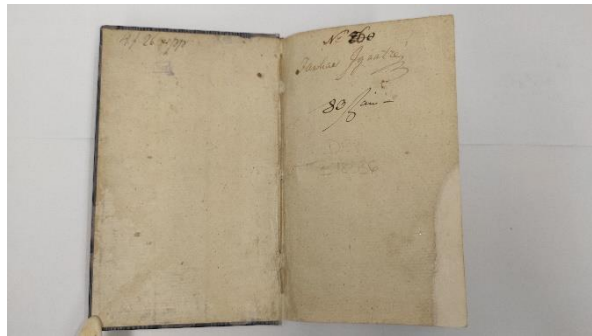
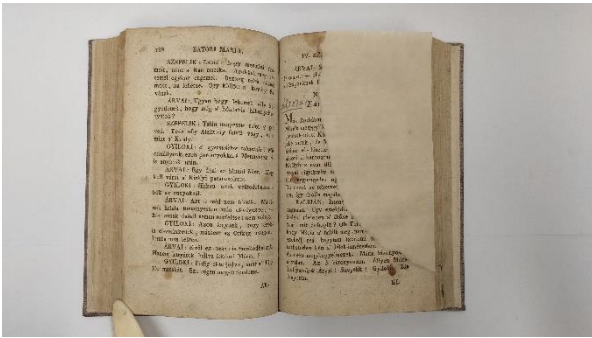

Az eredeti kiáztatott és javított előzékek (néhány kép)

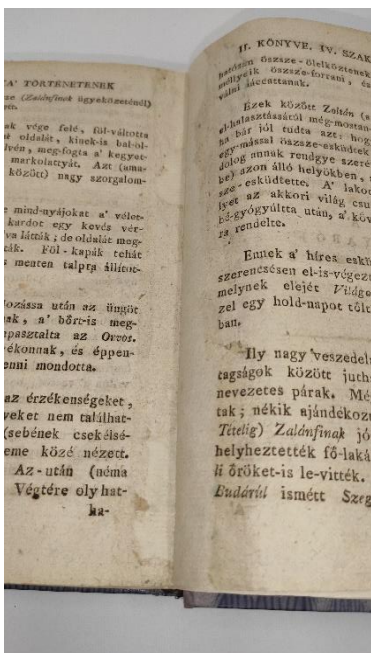

Javítások és pótlások (néhány kép)

Javítások (néhány kép)

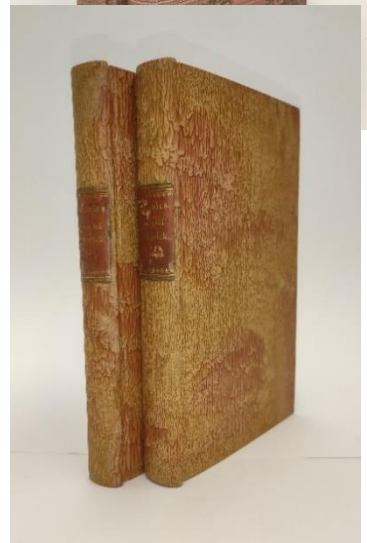
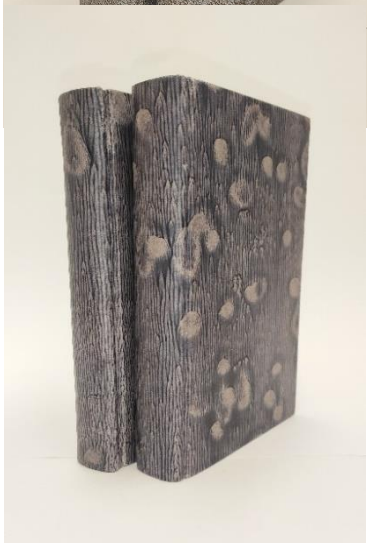
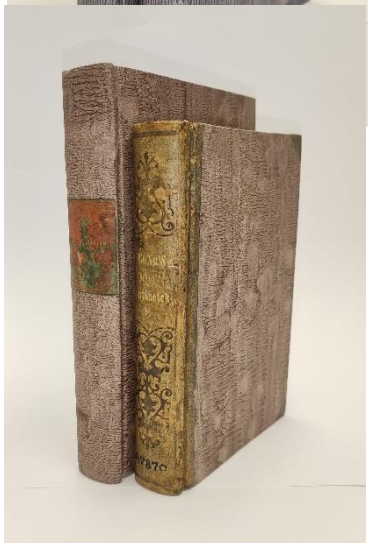
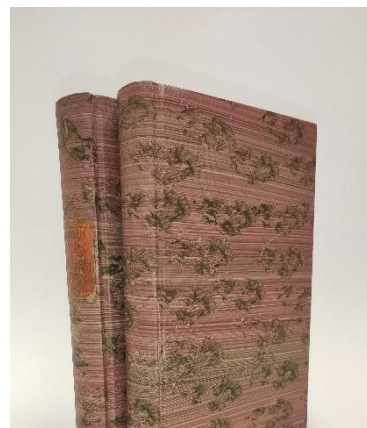
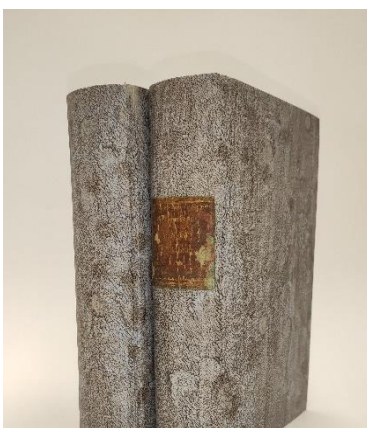
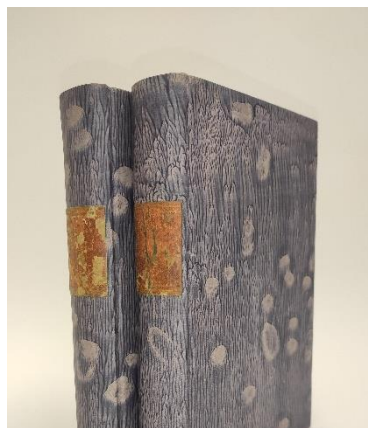

Oromszegők (néhány kép)

A kész kötetek párokban (első és második könyvek)

A leemelt és megmentett eredeti betáblázócsíkok

Szeged, 2022.szeptember 23.